

**БІБЛІОТЕКА ДАВНЬОСХОВИЩА ПРИ ПОДІЛЬСЬКОМУ
ЕПАРХІАЛЬНОМУ ІСТОРИКО-СТАТИСТИЧНОМУ КОМІТЕТІ
ЯК ОСЕРЕДОК ЗБЕРЕЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК ДРУКУ ТА ПИСЬМА
(1890-1920 рр.)**

У статті йдеться про віхи розвитку бібліотеки Подільського єпархіального історико-статистичного комітету (з 1903 року – Подільського церковного історико-археологічного товариства), яка функціонувала при Давньосховищі, її ролі як осередку збереження пам'яток друку та письма. Дослідження охоплює тридцять років діяльності книгозбірні – від 1890 року до її ліквідації в 1920 році.

Ключові слова: бібліотека, Давньосховище, Подільський єпархіальний історико-статистичний комітет, духовенство, пам'яткоохоронна діяльність.

У наш час звернення до історії бібліотечної справи має велике значення. У повній мірі це стосується і Поділля. У ХІХ – на початку ХХ ст. важливу роль у розвитку бібліотечної справи відігравало духовенство та створені ним структури, зокрема Подільський єпархіальний історико-статистичний комітет.

Окремі аспекти даної проблеми знайшли часткове відображення в працях В.С. Прокопчука [11; 12; 13], О.Б. Айвазян [6; 7], Т.Р. Соломонова [16] та інших істориків, однак окремо вона ще не була предметом наукового аналізу. Метою статті є висвітлити діяльність бібліотеки Давньосховища при Подільському єпархіальному історико-статистичному комітеті як осередку збереження пам'яток друку та письма.

1890 року при Подільському єпархіальному історико-статистичному комітеті було створено Давньосховище, а при ньому бібліотеку. Вже наступного 1891 року книгозбірня нараховувала 320 книг та кілька сотень брошур. Формування фондів бібліотеки відбувалося переважно шляхом пожертвувань, в основному духовенства [13, с.7; 12, с.59]. Так, наприклад, на засіданнях Комітету протягом липня-вересня 1891 року доповідалося про надходження до Давньосховища: «Від священника с. Рахнів Лісових Ямпільського повіту І. Маркевича: чотири книги на слов'янській і російській мовах кінця минулого і початку цього століття; від псаомщика с. Велика Мукша [Велика Слобідка. – авт.] М. Адіасевича (покійного) – 2 книги: 1) «Катехізис алий або скорочене православне роз'яснення грецького закону»; 2) «Священна біблейська історія» (на галіційському діалекті кирилицею); від священника с. Гринчук Кам'янецького повіту Г. Пашути 12 слов'янських церковно-богослужбених книг ХVІІІ ст.; від члена Комітету І. Шиповича: 1) «Записки про тайну шлюбу і про церковно-громадянські узаконення», які стосуються шлюбу – рукопис кінця минулого століття; 2) «Подільські єпархіальні відомості» за різні роки – 13 книг; від вихованця Подільського духовної семінарії Пелиховського через священника І. Шиповича, «Пісні благоговійні» (Почаївський бого-

гласник старого видання); від вихованця Подільської духовної семінарії Писаревського, через того ж І. Шиповича, книга: «Семя слова Божия», Почаїв, 1772 р.» [15, с.634-642; 7, с.55-56].

Серед книг, які придбані Комітетом, були: «Описание документов и дел архива св. Синода» Т. VIII (1728 р.), С-Пб., 1891 р.; «История русской церкви» Голубинського II частина I тому; «Русская история Бестужева-Рюмина», Т. I, С-Пб., 1872 р. та ін. Згідно звіту Комітету, на початок 1894 року фонд бібліотеки Давньосховища становив близько 1500 примірників: книг історичного змісту – 695; стародруків, богослужбних та інших книг – 727; рукописів – 56 [8, с.1-20].

1892 року при Подільському єпархіальному історико-статистичному комітеті було створено Єпархіальну бібліотеку. Отже, при Комітеті 1892 року діяло 2 книгозбірні – бібліотека Давньосховища і Єпархіальна бібліотека. Того ж року Комітет мав 1245 історичних та богослужбних друкованих і рукописних книг, наступного прибилося ще 150 [13, с.8; 12, с.59].

За новим Статутом Комітету, прийнятим 1894 року, пунктом 4 передбачалося «Бібліотека Давньосховища складається з історичних праць, необхідних для вивчення історії Поділля на російській, польській, латинській та ін. мовах» [1, арк.2].

Для поповнення бібліотеки Давньосховища налагоджувалися зв'язки з науковими товариствами. Так, до Комітету надійшов лист Таврійського історико-статистичного комітету від 28 лютого 1869 року за №12: «На підставі листа комітету від 8 листопада 1895 р. за №167 Таврійська Архівна Комісія має честь погодитися на обмін виданнями і відіслати бібліотеці Комітету останні номери своїх «Известий» [2, арк.24].

1904 року до бібліотеки Давньосховища надсилали свої видання такі наукові інституції як: Імператорська Академія наук, Імператорська археологічна комісія, Імператорське Російське археологічне товариство, Імператорське Московське археологічне товариство, Архів св. Синоду, Церковно-археологічний відділ Товариства любителів духовної просвіти в Москві, Імператорське Одеське товариство історії і старожитностей, Віленська і Київська комісії по розбору давніх актів, Київське історичне товариство Нестора-літописця, Церковно-історичне та Археологічне товариства при Київській духовній семінарії, Київський центральний архів, Харківське історико-філологічне товариство, Тверський і Воронежський єпархіальні історико-археологічні комітети, Архівні вчені комісії: Оренбурзька, Рязанська, Таврійська, Тамбовська та ін. [9, с.4-6].

1907 року до бібліотеки надіслали свої видання 24 організації і товариства, зокрема з Москви, Петербургу, Києва, Сімферополя, Одеси, Львова та ін. [3, арк.2].

Проводила бібліотека і продаж книг, які видавалися краєзнавцями Комітету. Зокрема, ми маємо інформацію про продаж книг Ю.Й. Сіцінського («Город Каменец-Подольский. Историческое описание», «Исторические сведения о церквах и приходах Подольской епархии», цикл книг «Древнейшие православные церкви в Подолии»,

«Археологическая карта Подольской губернии», «Исчезающий тип деревянных церквей Подолии», «Материалы для истории цехов в Подолии», «Южнорусскоцерковноезодчество», «Опись старопечатных книг Подольского церковного историко-археологического общества», С. Іваницького («Переяславский епископ Гервасий Линцевский и начало воссоединения униатов в Западной или Польской Украине (1757-1769 гг.)»), І.Є. Шиповича («Летопись Винницкого капуцинского монастыря»), І. Чарнецького («Исторические сведения о бывших в м. Шаргород (Могилевского уезда) духовной семинарии и духовном училище»), І. Олесницького («Исторические сведения о Каменецком духовном училище»), А. Лотоцького («Где обучалось подольское духовенство до учреждения Подольской духовной семинарии»), М.Ф. Бачинського («Основание Подольской духовной семинарии и первые годы ее существования»).

1903 року Подільський єпархіальний історико-статистичний комітет було реформовано в Подільське церковне історико-археологічне товариство. Проте статус бібліотеки залишився незмінним.

Важливу функцію в справі охорони пам'яток друку та письма виконала «Опись старопечатных книг» Ю.Й. Сіцінського, вміщена в X випуску «Трудов Подольского церковного историко-археологического общества». Автор у такий спосіб заоблікував 194 позиції книг (763 примірника), що знаходилися в бібліотеці Давньосховища, дав їх опис. 106 видань були в одному примірнику, 46 було в 5 і більше примірниках, особливо: Євангеліє (Львів, 1690 р., 15 примірників), Анфологійон (Львів, 1694 р., 16 примірників), Тріод пісна (Львів, 1717 р., 22 примірника), Євангеліє (Львів, 1722 р., 17 примірників), Анфологійон (Київ, 1734 р., 20 примірників), Трефологійон (Київ, 1745 р., 18 примірників), Праздняя (Почаїв, 1757 р., 17 примірників), Октоїх (Львів, 1739 р., 15 примірників), Служебник (Унів, 1740 р., 17 примірників), Октоїх (Почаїв, 1758 р., 16 примірників), Тріод пісна (Почаїв, 1767 р., 21 примірник), Тріод цвітна (Почаїв, 1758 р., 20 примірників), Октоїх (Почаїв, 1774 р., 26 примірників). За хронологією книги розподілялися наступним чином: XVI ст. – 3, XVII ст. – 42, XVIII ст. – 138, XIX ст. – 11. Найстарішими були Євангеліє (Венеція, 1560 р.) та Служебник (Венеція, 1574 р.). Найновішою книгою був Богогласник (1825 р.) [14, с.1-105; 16, с.371]. Т. Р. Соломонова, аналізуючи «Опись старопечатных книг», дійшла висновку, що серед 45 видань XVI-XVII ст. переважали львівські (20) і київські (11), зустрічалися московські, віленські, чернігівські, венеціанські, антверпенські, амстердамські, варшавські, лейпцизькі, паризькі видання [16, с.371]. Книги, що знаходилися в бібліотеці, були видані в друкарнях Львова (Львівського братства 1586-1787 рр., Михайла Сльози 1638-1667 рр., Йосифа Городецького 1700 р.), Києва (Києво-Печерської лаври 1616-1721-1920 рр., Спиридона Соболя 1628-1630 рр.), Чернігова (Св.-Троїцького Іллінського монастиря 1679-1818 рр.), Унева (Унівського монастиря 1648-1745 рр.), Почаєва (Почаївської лаври 1730-1831-1918 рр.). За мовами розподіл книг був наступ-

ним: церковнослов'янською – 154, латиною – 11, російською – 11, польською – 9, грецькою – 6, французькою, чеською, румунською – по 1. Найпоширенішими були Євангеліє (21 видання у 83 примірниках), Службеник (15 видань у 78 примірниках), Октоїх (12 видань у 85 примірниках), Тріод цвітна (12 видань у 68 примірниках), Тріод пісна (11 видань у 82 примірниках), Апостол (10 видань у 37 примірниках) та Требник (10 видань у 39 примірниках) [16, с.372].

Особливе значення для української культури мав «Лексикон славенороский» Памви Беринди (1627 р.), що пояснював біля 7000 церковнослов'янських і південнослов'янських слів. Це було перше енциклопедичне видання, первісток східнослов'янської лексикографії. Одним з найважливіших видань був «Ключ разумения» (1659 р.) Іоаннікія Галятовського. Ще більше значення мало найпопулярніше видання «Синопису» (1680 р.) – перший широко-доступний посібник з історії східних слов'ян. Цінними виданнями були також «Вінець Христовий» Антонія Радивиловського (1688 р.), «Руно орошенное» Дмитра Туптала (1702 р.), «Камінь віри» Стефана Яворського (1730 р.), «Ірмолай» (1700 р.). Особливе місце посідає Тріод пісна (1627 р.), в якій цілі оповідальні статті були подані українською літературною мовою, переклад з грецької мови здійснив сам видавець і редактор Тарас Земка. Важливим є Великий Требник (1646 р.), відомий як Требник Петра Могили – фоліант у 1670 сторінок, прикрашений дереворитами відомого тогочасного гравера Іллі [16, с.373-374].

Восени 1914 року музей (колишнє Давньосховище) Подільського церковного історико-археологічного товариства перебрався в колишнє приміщення духовного училища (сучасне приміщення картинної галереї на площі Вірменський ринок). Музейна бібліотека розмістилася на першому поверсі [5, арк.90а зв. – 90б; 10, с.2-3].

Після створення Кам'янець-Подільського державного українського університету музейна бібліотека передала вишу 120 книг та 59 стародруків [4, арк.13 зв.]. Цією літературою активно користувалися студенти історичного та богословського факультетів.

Сьогодні, після багатьох митарств, музейна бібліотека склала основу відділу рідкісних видань наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, який налічує 28000 документів. Значна частина рідкісних видань осіла в бібліотеці Кам'янець-Подільського історичного музею-заповідника та інших книгозбірнях області [12, с.8-9; 11, с.17].

Отже, бібліотека Давньосховища була важливим осередком збереження пам'яток друку та письма. Заснована 1890 року, проіснувала вона до остаточного встановлення більшовицької влади на території Поділля. Лише завдяки діяльності цієї книгозбірні було врятовано та збережено від знищення рідкісні стародруки та рукописи XVI-XIX ст.

Список використаних джерел:

1. Державний архів Хмельницької області, ф.832, оп.1, спр.8, 17 арк.
2. Там само, спр.14, 55 арк.
3. Там само, спр.17, 9 арк.

4. Там само, ф.р-582, оп.1, спр.96, 24 арк.
5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф.2582, оп.1, спр.182, 120 арк.
6. Айвазян О.Б. Бібліотеки освітянських закладів Подільського єпархіального відомства другої половини XIX – початку XX ст. / О.Б. Айвазян // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – С.123-136. – (Серія «Бібліотекознавство. Книгознавство». – Вип. 2).
7. Айвазян О.Б. Бібліотеки Подільської єпархії наприкінці XIX – на початку XX ст. / О.Б. Айвазян // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіум, 2010. – Т.16. – С.51-63.
8. Отчет Подольского епархиального историко-статистического комитета и состоящих при нем Древнехранилища и Епархиальной библиотеки за 1894 год. – Каменец-Подольск : Тип. Под. губ. правл., 1895. – 20 с.
9. Отчет Подольского церковного историко-археологического общества за 1904 год // Прибавление к Подольским епархиальным ведомостям (далі – ПЕВ). – 1905. – 11 июня (№23-24). – С.1-26.
10. Отчет Подольского церковного историко-археологического общества за 1914 год. – Каменец-Подольск : Тип. Св.-Троицкого братства, 1915. – 19 с.
11. Прокопчук В.С. Бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету: роки становлення й розвитку / В.С. Прокопчук, Л.Ф. Філінюк. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. – 284 с.
12. Прокопчук В.С. Бібліотеки і освіта / В.С. Прокопчук // Вища педагогічна освіта: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Хмельницька обл. – К. : Знання України, 2010. – С.56-72.
13. Прокопчук В.С. Бібліотеки Хмельниччини: від заснування – до наших днів / В.С. Прокопчук // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіум, 2009. – Т.14. – С.3-39.
14. Сецинский Е.И. Музей Подольского церковного историко-археологического общества. 1. Описание старопечатных книг / Е. Сецинский // Труды Подольского церковного историко-археологического общества. – Каменец-Подольск : Тип. С.П. Киржацкого, 1904. – Вып. X. – С.1-107.
15. Сецинский Е.И. Протокол / Е. Сецинский // ПЕВ. – 1891. – 23 нояб. (№47). – С. 634-642.
16. Соломонова Т.Р. Колекція стародруків музею Подільського церковного историко-археологічного товариства: склад, провенієнція / Т.Р. Соломонова // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіум, 2007. – Т.10. – С.370-379.

The article is about the milestones of the library Podolsky Diocesan Historical and Statistical Committee (since 1903 – Podolski Church History and Archaeological Society), which functioned at Davnoshovyschi, its role as an organ preservation printing and writing. The study covers Thirty years ago libraries – from 1890 to its liquidation in 1920.

Key words: *library, Davnoshovysche, Podolsky diocesan historical and statistical committee, clergy, protect of monuments works.*

Отримано: 18.09.2012